Rok I. Kraków, dnia 1 czerwca 1904 r. Nr. 5.

PRZEWODNIK KĄPIELOWY

DWUTYGODNIK ILUSTROWANY
POŚWIĘCONY SPRAWOM ZDROJOWISK I MIEJSC KLIMATYCZNYCH KRAJOWYCH.

Wychodzi w porze kąpielowej 1-go i 15-go każdego miesiąca.

Redaktor i wydawca: **Dr. Zygmunt Wąsowicz.**

Redakcya i Administracya:
Kraków, ulica Floryańska L. 44.

Rękopisów nie zwraca się.

Ogłoszenia:
za 1 wiersz petitem lub jego miejsce 40 halerzy;
w „nadesłanem" za 1 wiersz garmondem 1 kor.
przyjmuje Administracya.

Prenumeratę wynoszącą **6 kor.** za cały rocznik, przyjmuje prócz administracyi księgarnia *S. A. Krzyżanowskiego* w Krakowie i księgarnia *E. Wende i Spółka* w Warszawie.

ZARYS ORGANIZACYI
ZDROJOWISK i UZDROWISK KRAJOWYCH.

(Referat przesłany c. k. Namiestnictwu przez Towarzystwo lekarskie krakowskie, jako odpowiedź na kwestyonaryusz: „W sprawie zdrojowisk krajowych").

Skreślił

Prof. Dr. Ludomił Korczyński.

Zdrojowiskom i uzdrowiskom naszym nie dostaje zasadniczych warunków do spełniania zadań, które są właściwym ich celem: 1) jasno nakreślonego i w szczegółach opracowanego planu rozwoju, 2) należytych urządzeń leczniczych i sanitarnych, 3) pieniędzy na przeprowadzenie racyonalnej, wszechstronnej organizacyi, wreszcie 4) władzy, mającej za cel wyłączny szczegółowy nadzór zdrojowisk i uzdrowisk i ciągłą pieczę o ich potrzeby. Warunki te należy stworzyć, i to w taki sposób, aby zarządy zdrojowisk i uzdrowisk korzystały z nich w całej pełni z obowiązku i bez trudności. Jest to możebne li tylko przy pomocy odpowiednich ustaw, przy pomocy i przy poparciu władz krajowych. Inicyatywa prywatna i prywatne starania, czy to pojedyńczych osób, czy też stowarzyszeń i instytucyi, wiele tu zdziałać nie mogą.

Zmienić więc i uzupełnić przedewszystkiem trzeba obowiązującą dotychczas ustawę zdrojową z r. 1891.

Jednem z najważniejszych postanowień ustawy nowej winno być powołanie do życia stałej komisyi balneologicznej, noszącej n. p. miano c. k. Krajowa Komisya Zdrojowa. Stworzonaby została w ten sposób najwyższa władza zdrojowa, której uchwały i postanowienia wymagałyby tylko zatwierdzenia c. k. Namiestnika, aby mieć moc obowiązującą.

Wobec różnorodnych spraw, złączonych z działaniem takiej komisyi, musiałby skład jej tak być obmyślony, aby w każdym kierunku rozporządzała fachowemi siłami. Byłoby nawet rzeczą wskazaną utworzyć trzy fachowe oddziały Komisyi: 1) sanitarny, 2) techniczny, 3) przemysłowy.

Oddział sanitarny, rozdzielony ewentualnie na dwie sekcye, zachodnio- i wschodnio-galicyjską, miałby za zadanie: 1) określać właściwą wartość leczniczą danego zdrojowiska lub uzdrowiska, 2) podawać nauką i doświadczeniem uznane sposoby w celu dokładnego i umiejętnego korzystania z przyrodzonych zasobów zdrojowiska, względnie uzdrowiska, czyli kreślić, ze stanowiska lekarskiego, plan urządzeń lekarskich, a tem samem plan lekarskiego rozwoju danej miejscowości w najszerszem tego słowa znaczeniu, 3) dbać o należyte utrzymanie i działanie urządzeń leczniczych, przestrzegać, aby urządzenia nieodpowiednie lub przestarzałe zastępowano nowemi, 4) czuwać nad tem, aby każda miejscowość lecznicza posiadała dobre urządzenia sanitarne i higieniczne, podawać fachowe wskazówki w tym kierunku, 5) wydawać opinię, obowiązującą dotyczące władze polityczne, o tem, czy pewne zdrojowisko, uzdrowisko, lub zakłady lecznicze w nich wznoszone otrzymać mogą rządową koncesyę, a na odwrót o tem, czy nie należy koncesyi, dawniej udzielonej, warunkowo lub bezwarunkowo cofnąć. 6) Oddział sanitarny miałby wreszcie zawarowane wyłączne prawo mianować lekarzy zakładowych, względnie przedstawiać ich do mianowania c. k. Namiestnikowi.

Oddział techniczny miałby poruczony nadzór, kontrolę i opiekę nad wszystkiemi technicznemi robotami planowanemi i wykonywanemi, oraz kontrolę techniczną nad wszelkiemi istniejącemi urządzeniami leczniczemi i sanitarnemi, jak niemniej nad domami mieszkalnymi. W zakresie działania tego oddziału leżałoby: 1) uskutecznianie badań geologicznych pokładów, z których tryskają zdroje wód mineralnych, badań fizycznych samego zdroju, badań fizycznych i chemicznych wód mineralnych, 2) wypracowywanie, względnie ocenianie i zatwierdzanie planów robót, mających za cel zabezpieczenie i ujęcie zdrojów, 3) kontrolowanie tych robót, a nawet wprost kierowanie niemi. Oddział techniczny miałby dalej obowiązek: 4) badać plany zakładów leczniczych, domów i wil, przeznaczonych na wynajmowanie gościom zdrojowym, jak niemniej prawo do udzielania pozwoleń na budowę, po porozumieniu się, w razie potrzeby, z oddziałem sanitarnym komisyi, 5) wykonywać kontrolę techniczną urządzeń leczniczych i sanitarnych, oraz domów, zajmowanych przez gości zdrojowych, 6) badać, względnie wykonywać plany wodociągów, kanalizacyi, oświetlenia gazowego lub elektrycznego. 7) Oddział ten wydawałby nadto opinię o wielkości rejonu ochronnego zdrojowiska. 8) badał i zatwierdzał, względnie samoistnie wykonywał plany regulacyjne zdrojowisk i uzdrowisk, 9) wydawał miarodajną opinię o zalesianiu tak samego zdrojowiska, jakoteż gruntów przyległych, o odwodnianiu, o regulacyi potoków i strumyków, przepływających przez zdrojowisko, oraz kreślił plany, według których roboty te byłyby wykonywane.

Oddział przemysłowy miałby za zadanie: 1) czynić wnioski o udzielanie pożyczek, czy to z funduszów inwestycyjnych krajowych, czy też z funduszów instytucyi finansowych, względnie 2) wypracowywać plan amortyzacyi pożyczek, 3) kontrolować wydatkowanie kwot pożyczonych, 4) czynić wnioski co do ulg podatkowych, 5) wskazywać potrzebę i wyjednywać ulgi w taryfach przewozowych na kolejach, w przyszłości także na drogach wodnych, 6) ułatwiać w odpowiedni sposób zbyt wód mineralnych i przetworów zdrojowych, otwierać nowe rynki zbytu i wskazywać je zarządom zdrojowisk.

Osobne przepisy ustawowe unormować powinny dokładnie skład Krajowej Komisyi Zdrojowej, a nadto zapewnić jej takie stanowisko, aby sprawozdania jej, wnioski i postulaty były równoważne z referatami samoistnych referentów c. k. Namiestnictwa, żeby bezpośrednim i wyłącznym przełożonym Komisyi był c. k. Namiestnik.

Organami podwładnymi Komisyi Krajowej byliby lekarze zakładowi i miejscowe (lokalne) komisye zdrojowe lub klimatyczne. Przysługiwałoby też Komisyi Krajowej pełne prawo, a nawet miałaby obowiązek delegować fachowych członków w celu badania stanu zdrojowisk pod każdym względem, sprawdzania na miejscu sprawozdań, rozpatrywania wszelkich przedstawień, czy-

nionych czy to przez właściciela zdrojowiska, lub samodzielnego zakładu leczniczego, czy też przez lekarza zakładowego, czy wreszcie przez miejscową Komisyę zdrojową.

Właściciele zakładów bez ujmy, dla swoich praw prywatnych, korzystając z rad fachowych, opieki, a nawet wprost pomocy Komisyi Krajowej, poddać by się musieli o tyle tylko jej władzy, że w sprawach, dotyczących urządzeń lekarskich, sanitarnych i technicznych swych zakładów, bez wiedzy i zezwolenia Komisyi nie przedsiębraliby żadnych ważniejszych robót.

Lekarze zakładowi, mianowani przez Krajową Komisyę Zdrojową, względnie na jej przedstawienie, powinni być zupełnie niezależni od miejscowych Komisyi zdrojowych i od właścicieli zdrojowisk, a podlegać, jako urzędnicy sanitarni, jedynie tylko Komisyi Krajowej. Kwoty, potrzebnej na opłacanie lekarza, dostarczałby fundusz Komisyi zdrojowej miejscowej, ale wypłata następowałaby nie wprost z rąk przewodniczącego Komisyi, lecz tylko na podstawie asygnacyi, wystawionej przez Komisyę Krajową.

W sprawach policyjno-lekarskich przyznaćby należało lekarzom zakładowym więcej praw, aniżeli posiadają obecnie. W nagłych przypadkach, n. p. w razie stwierdzenia ostrej choroby zakaźnej, dostrzeżenia rażących uchybień co do porządku w domach, w parkach, na placach, drogach i ścieżkach w zdrojowisku, lub co do jakości produktów spożywczych w restauracyach, mleczarniach, cukierniach, kawiarniach, żentyczarniach, kefirarniach i kumysarniach, powinien lekarz mieć prawo do wydania zupełnie samoistnie potrzebnych zarządzeń, a w razie oporu do przeprowadzenia wszystkiego, co uważa za właściwe przy współdziałaniu władzy politycznej, której przedstawicielem w każdem zdrojowisku powinien być c. k. inspektor zdrojowy. W przypadkach ważniejszych winien lekarz złożyć sprawozdanie Komisyi Krajowej i uzasadnić dostatecznie wydane zarządzenia. Za zarządzenia swoje jest zresztą lekarz osobiście odpowiedzialny. O ileby one były niepotrzebne, tembardziej, gdyby wypływały z niskich pobudek, może być lekarz pociągnięty przez Krajową Komisyę Zdrojową do odpowiedzialności i ukarany w drodze dyscyplinarnej. Stopień kary zależy od uznania Komisyi Krajowej; stopniem najwyższym jest usunięcie lekarza z zajmowanej posady.

Widok ogólny Truskawca od strony południowej.

O ile lekarz zakładowy nie chce wydawać zarządzeń na własną odpowiedzialność, czynić to może na podstawie porozumienia z c. k. inspektorem zdrojowym, lub na podstawie uchwały miejscowej Komisyi zdrojowej, w której składzie zajmuje miejsce fachowego referenta spraw sanitarnych.

Miejscowe Komisye zdrojowe lub klimatyczne posiadać powinne w zdrojowiskach i uzdrowiskach stanowisko nader wpływowe. To też instytucye te należy nietylko utrzymać, ale nawet przyznać im większy zakres działania od dotychczasowego.

W składzie Komisyi miejscowej znajdowaliby się:

1) Właściciel zdrojowiska lub uzdrowiska, względnie jego pełnomocnik.

2) Delegat Krajowej Komisyi Zdrojowej, mianowany, według uznania tejże, albo z grona jej członków, albo też z po za Komisyi. Przy mianowaniu takiego delegata baczyć należy na stan i potrzeby danej miejscowości i wybierać na to stanowisko, stosownie do chwilowych potrzeb, osobistość obeznaną dokładnie bądź to ze stroną lekarską, bądź techniczną, bądź też przemysłową przedsiębiorstw zdrojowych.

3) Lekarz zakładowy, jako urzędnik sanitarny.

4) Reprezentant lekarzy, praktykujących w danej miejscowości. O ile lekarzy jest więcej aniżeli dwóch, licząc w to także lekarza zakładowego, wybierają oni swego przedstawiciela w czasie, oznaczonym przez przewodniczącego Komisyi; jeżeli jest tylko dwóch lekarzy, w takim razie drugi lekarz *eo ipso* wchodzi w skład Komisyi.

5) Urzędnik konceptowy c. k. Namiestnictwa, jako c. k. inspektor zdrojowy. Jest on przedstawicielem i wykonawcą władzy politycznej, przełożonym służby bezpieczeństwa i to tak policyi miejscowej, zdrojowej, jakoteż posterunku żandarmeryi.

6) Reprezentant właścicieli samoistnych zakładów leczniczych.

7) Reprezentant właścicieli domów i wil, wynajmowanych gościom zdrojowym.

8) Reprezentant gości zdrojowych.

Wszyscy wybieralni członkowie uzyskują mandat na rok jeden, członkowie mianowani na tak długi okres czasu, jaki wyznaczy mianująca ich władza.

Członkiem Komisyi nie może być osobistość, zasia-

dająca w miejscowej radzie gminnej. Natomiast w obradach Komisyi biorą udział z zasady z głosem doradczym tak przedstawiciel przełożeństwa obszaru dworskiego, jakoteż rady gminnej.

Z grona swego wybierają członkowie Komisyi miejscowej przewodniczącego, jego zastępcę, skarbnika, a nadto z poza Komisyi mianują i z funduszów zdrojowych opłacają sekretarza Komisyi.

Miejscowe Komisye zdrojowe i klimatyczne, zachowując nadal prawa, przyznane im ustawą zdrojową z r. 1891, otrzymać nadto powinne upoważnienie do kontrolowania na miejscu wszelkich urządzeń leczniczych, sanitarnych i higienicznych, robót technicznych zdrojowych, budowy i stanu zakładów leczniczych, domów przeznaczonych na wynajmowanie gościom zdrojowym, normowania sposobu wynajmu i cen mieszkań w hotelach, pensyonatach, wilach, ustanawiania taryf dla dorożek, posługaczy, przewodników i t. d., a nadto do wydawania w nagłych przypadkach samoistnych zarządzeń, zmierzających do zapobiegania możliwym szkodom i niebezpieczeństwom, któreby wynikały z samowoli lub niedbalstwa osób, posiadających jakiekolwiek przedsiębiorstwa w zdrojowisku lub kierujących niemi. O zarządzeniach swych winna Komisya miejscowa przesłać sprawozdanie najdalej w przeciągu 3 dni Krajowej Komisyi Zdrojowej. Stronom interesowanym przysłuża wprawdzie prawo odwołać się od orzeczeń Komisyi miejscowej w ciągu dni 14 do Komisyi Krajowej, ale odwołanie nie wpływa na wykonanie zleceń, na uiszczenie opłat lub kar, nałożonych przez Komisyę.

Fundusze, uzyskane z wszelkiego rodzaju opłat zdrojowych (§ 9 ust. zdroj. z r. 1891), obracane być powinny w pierwszym rzędzie na cele lekarskie, jak opłacanie lekarza, utrzymanie w należytym stanie istniejących, oraz na tworzenie nowych urządzeń sanitarnych i higienicznych. Komisya zdrojowa miejscowa starać się przeto powinna usilnie o to, aby powierzone jej pieczy zdrojowisko lub uzdrowisko otrzymało w jak najkrótszym czasie szpitalik, a przynajmniej dom izolacyjny, aby posiadało dobrze zorganizowaną i w potrzebne przyrządy zaopatrzoną służbę, utrzymującą czystość i porządek w zakładzie (opróżnianie wychodków, czyszczenie dołów kloacznych, w danym razie kanałów, odkażanie mieszkań, skrapianie i staranne zamiatanie ulic i placów, wywożenie śmieci, odpadków kuchennych itp. nieczystości). Rozumie się samo przez się, że służbę tę opłacałaby w części Komisya ze swoich funduszów, w części zaś właściciele zakładów leczniczych i domów, wynajmowanych gościom zdrojowym. Wysokość kwoty, jaką ci właściciele uiszczać mają na utrzymanie służby porządku, oznaczałaby Komisya dla każdego z nich z osobna.

W bardzo wielu zdrojowiskach i uzdrowiskach ważną, niemal piekącą jest sprawa dobrej wody słodkiej. Dostarczanie zdrowej i smacznej wody leży w zakresie działania Komisyi na polu higieny. Tem samem i fundusze Komisyi Zdrojowej mogą i powinny być obracane na budowę publicznych studzien, względnie na budowę wodociągów. Zupełnie równorzędnie starać się powinna Komisya o zaprowadzenie racyonalnego sposobu zbierania i usuwania nieczystości, a w miarę zasobów finansowych o skanalizowanie zakładu, łożąc na te cele tak z własnych funduszów, jakoteż z funduszów osób, interesowanych przedsiębiorstwami swojemi w rozwoju zdrojowiska.

W miejscowościach, uczęszczanych przez suchotników, ułatwiać winna Komisya lekarzom obowiązkowe donoszenie o każdym przypadku gruźlicy i przeprowadzać z obowiązku odkażanie mieszkań, zajmowanych przez chorych gruźliczych, pościeli i sprzętów, przez nich używanych.

Fundusze zdrojowe obracać dalej należy na utrzymywanie publicznych parków, zakładanie nowych plantacyi, zalesianie przyległych gruntów, w danym razie zakupywanie tychże, na dostateczne oświetlanie zakładu, na opłacanie orkiestry zdrojowej. O ile siły finansowe Komisyi na to pozwalają, starać się ona winna ułatwiać gościom zdrojowym zwiedzanie bliższych okolic zakładu, a więc łożyć na budowę drożyn i ścieżek, wiodących do miejsc, stanowiących cel dalszych spacerów i wycieczek, wznosić tam chroniska i odpowiednio je urządzać.

Starać się wreszcie powinna Komisya zdrojowa o tworzenie i utrzymywanie urządzeń, służących do wygody gości zdrojowych (bióra informacyjne), dostarczać im przyrządów i urządzeń do gier i zabaw towarzyskich, zaopatrywać ich w dostateczną ilość dzienników i książek, a więc tem samem utrzymywać w należytym stanie czytelnię i bibliotekę zakładową. Wymaganiom powyższym podołać tem łatwiej, o ile że za udzielone informacye, za wstęp do czytelni, za wypożyczanie książek lub urządzeń do gier, pobierać może Komisya odpowiednie opłaty, a więc oprocentować i amortyzować wyłożony ze swych funduszów kapitał.

Obowiązkiem Komisyi byłoby wreszcie ułożyć co roku z końcem sezonu dokładny bilans dochodów i wydatków, zestawić w przybliżeniu preliminarz dochodów i wydatków na rok przyszły, skreślić sprawozdanie z całej swej rocznej czynności i to w ten sposób, aby na podstawie krótkich streszczeń protokołów posiedzeń dać dokładny obraz swego działania. Sprawozdanie takie, opatrzone podpisami przewodniczącego, lekarza zakładowego, oraz delegata Krajowej Komisyi Zdrojowej, winna Komisya ogłosić drukiem, a następnie przesłać je: 1) wszystkim członkom Krajowej Komisyi Zdrojowej, 2) wszystkim własnym członkom, 3) wszystkim lekarzom, praktykującym w danej miejscowości, 4) wybitniejszym lekarzom w kraju, 5) redakcyom pism lekarskich polskich, oraz 6) redakcyom pism polskich, poświęconych sprawom zawodowym technicznym i przemysłowym.

Do powyższego sprawozdania obowiązany jest lekarz zakładowy dołączyć sprawozdanie lekarskie, zawierające zestawienie ruchu gości zdrojowych, statystykę chorób, zestawienie ilości wydanych kąpieli i innych zabiegów leczniczych, sprzedanych flaszek wód mineralnych, ilości sprzedanych przetworów zdrojowych, daty metereologiczne, wreszcie własne uwagi o stanie urządzeń leczniczych i sanitarnych i o najpilniejszych potrzebach zdrojowiska ze stanowiska lekarskiego.

W razie, gdyby Krajowa Komisya Zdrojowa przyszła do przekonania, że Komisya miejscowa nie spełnia należycie swych zadań, ma zupełne prawo, a nawet

obowiązek, wyjednać u władz politycznych rozwiązanie Komisyi i zamianowanie stałego komisarza rządowego na tak długo, dokąd sprawy, zaniedbane z winy Komisyi miejscowej, nie zostaną uporządkowane.

Komisarz rządowy wspólnie z delegatem Krajowej Komisyi Zdrojowej i z lekarzem zakładowym zajmują w zupełności miejsce rozwiązanej Komisyi, wchodzą w jej prawa i obowiązki.

Na terytoryum zdrojowiska, względnie uzdrowiska ustaje władza rad gminnych i urzędników gminnych, oraz przełożonego obszaru dworskiego. W celu usunięcia możliwości jakichkolwiek nieporozumień należy dla każdego zdrojowiska i dla każdej stacyi klimatycznej określić ściśle i dokładnie obszar i granice właściwego terytoryum, podlegającego władzom zdrojowym. Obszar ten nie musi być bynajmniej indentycznym z obszarem rejonu ochronnego.

Z chwilą utworzenia sprężystej organizacyi władz zdrojowych będzie niewątpliwie o wiele łatwiej wprowadzić zdrojowiska i uzdrowiska krajowe na drogę postępu i rozwoju, zwłaszcza, jeżeli przez niezbyt zresztą znaczne uzupełnienie ustawy budowlanej i górniczej, oraz przez uregulowanie spraw natury przemysłowej i finansowej ułatwiona zostanie działalność władz zdrojowych.

Zakład Dra A. Chramca w Zakopanem.

Uwzględniając wymagania sanitarne, należałoby ustawę budowlaną uzupełnić w następujący sposób:

1) W rejonie, objętym planem regulacyjnym (§ 14 i 15 ust. bud. z r. 1899), nie wolno wznosić żadnej budowli bez poprzedniego zbadania miejsca, rozpatrzenia i zatwierdzenia planów budowy przez Krajową Komisyę Zdrojową.

2) Domy mieszkalne nie mogą być wznoszone nad zdrojami. O ile nad niemi stoją, dążyć należy do tego, aby zostały usunięte.

3) Jeżeli budynek wznosi się w sąsiedztwie zdroju, wymagać należy takiego urządzenia ścieków i odpływów, ażeby zupełnie wykluczoną była możliwość zanieczyszczenie zdroju. Najwłaściwszą byłoby wszakże rzeczą, aby w promieniu około 30 mtr. od zdroju nie wznoszono domów mieszkalnych.

4) W oznaczonym powyżej promieniu nie wolno pod żadnym warunkiem budować wychodków publicznych, oraz jakichkolwiek zakładów, rozporządzających kotłami parowymi, ogrzewanymi drzewem lub węglem.

5) W każdym nowopowstającym lub przebudowywanym domu znajdować się powinny piece oraz wychodki z odpowiednią wentylacyą.

6) W każdem zdrojowisku i w każdej stacyi klimatycznej zaprowadzonym być winien jeden typ zbierania i usuwania nieczystości, zorganizowana służba, któraby za odpowiedniem, według miejscowych stosunków unormowanem, wynagrodzeniem nieczystości wszelkiego rodzaju usuwała.

7) W każdem zdrojowisku i uzdrowisku urządzone być muszą doły zamykane, służące do sładania śmieci, odpadków kuchdnnych i t. d.

8) Potoki i strumyki, przepływające przez zdrojowisko, należy odpowiednio uregulować. Nie wolno ich pod żadnym warunkiem w jakikolwiek sposób zanieczyszczać. Osoby, czyniące to, ulegają karze porządkowej, wymierzanej przez miejscową Komisyę zdrojową.

9) Krajowej Komisyi zdrojowej przysługiwać powinno prawo wszelkiej kontroli mieszkań i ich urządzenia, a nadto posiadać winna upoważnienie do nakładania kar porządkowych w razie wykroczeń przeciwko czystości i porządkowi, ewentualnie nawet do wzbraniania wynajmowania gościom zdrojowym mieszkań w domach, które z jakiejkolwiek przyczyny za nieodpowiednie uzna. — W ramach ustawy górniczej byłoby rzeczą korzystną zamieścić następujące postanowienia:

1) Do rzędu minerałów zastrzeżonych należą w obrębie rejonu ochronnego zdrojowisk bezwzględnie wszystkie minerały, nie wyłączając oleju skalnego, nafty, wosku ziemnego, asfaltu i t. d., jak to czyni obecnie obowiązująca ustawa górnicza.

2) Właścicielowi źródeł wód mineralnych, posiadających wartość leczniczą, o ile tenże reflektuje na ustawowe zabezpieczenie zdrojów, t. j. ma zamiar ubiegać się o uzyskanie rejonu ochronnego i rządowego upoważnienia do eksploatowania zdrojów, nie wolno przedsiębrać żadnych ważniejszych technicznych robót około zdrojów bez poprzedniego przedłożenia planów tych robót Krajowej Komisyi Zdrojowej i bez uzyskania od niej pozwolenia na rozpoczęcie robót. Równocześnie poddać się musi kontroli Komisyi Krajowej.

3) W razie wykonywania ważniejszych robót około zdrojów, winien właściciel przed rozpoczęciem i po ukończeniu tychże poddać wodę rozbiorowi chemicznemu i wyniki rozbiorów przedstawić Krajowej Komisyi Zdrojowej. Wody mineralne, używane już jako wody lekarskie, winne być rozbiarane co 5 lat. Krajowej Komisyi Zdrojowej przysłuża wszakże prawo zażądać rozbioru w ciągu krótszego okresu i na odwrót okres ten dowolnie według swego uznania przedłużyć.

4) Zródłom wód mineralnych przyznać należy dobrodziejstwa tych samych ustaw, z których korzystają przedsiębiorstwa górnicze, drogi bite i drogi żelazne. Jeżeli się okaże potrzeba wykonania jakichkolwiek robót, mających za cel zabezpieczenie zdroju, albo też umożliwienie, lub ułatwienie pożytkowania ze zdroju, w takim razie roboty te wykonane być mogą nawet na gruntach innych właścicieli, którzy albo otrzymują odpowiednie odszkodowanie, o ile faktycznie jakąkolwiek stratę ponieśli, albo też odstępują, dobrowolnie lub przymusowo, w myśl postanowień ustawy o wywłaszczeniu, potrzebną część gruntu. O konieczności robót, a tem samem ewentualnie o potrzebie wywłaszczenia orzeka Krajowa Komisya Zdrojowa.

Do rzędu takich robót należą: regulacya potoków, odprowadzenie wód słodkich, rozcieńczających wodę zdrojów lekarskich, zalesienie terenu zdrojowego w obrębie rejonu ochronnego, budowa dróg, prowadzących do źródeł, a nawet w pewnych warunkach budowa domów administracyjnych.

Wszelkie nieużytki, bezwartościowe zazwyczaj pastwiska, czy to prywatne, czy też gminne, powinny być w obrębie rejonu ochronnego z zasady zalesiane, o ile potrzebę zalesienia uzna Krajowa Komisya Zdrojowa. Funduszów na zalesianie i regulacyę potoków dostarcza albo c. k. Rząd i to na podstawie ustawy o regulacyi rzek i ich dopływów, albo miejscowa Komisya zdrojowa, albo też właściciel.

5) Wobec znacznych trudności, napotykanych przy zabezpieczaniu i ujmowaniu zdrojów wód mineralnych, dających się przezwyciężyć tylko przez nader dokładne poznanie pokładów geologicznych i ich własności fizycznych, oraz przy fachowej znajomości specyalnej techniki ujmowania zdrojów, dążyć należy do pozyskania w osobach geologów a równocześnie i inżynierów zdrojowych ludzi fachowych, w całem słowa tego znaczeniu specyalistów techników balneologicznych i utworzyć w tym celu przynajmniej jedną posadę dla takiego inżyniera zdrojowego.

W celu ekonomicznego podniesienia zdrojowisk i uzdrowisk krajowych należałoby: 1) podnieść taryfy przewozowe na wody obce, przedewszystkiem zaś na te, które można zastąpić wodami krajowemi, 2) a natomiast obniżyć taryfy dla wód i przetworów zdrojowych swojskich co najmniej o 33%; w wyjątkowych razach przyznawać należy zdrojowiskom, przedewszystkiem nowo powstającym, jeszcze znaczniejsze ulgi, 3) obniżyć znacznie taryfę za przewóz wszelkich materyałów, jak materyały budowlane, konstrukcye i części konstrukcyi żelaznych, rozmaite przyrządy lekarskie, dalej sprzętów wszelkiego rodzaju, służących do urządzania mieszkań i zakładów leczniczych, wreszcie materyału opałowego i środków spożywczych, czyli wogóle wszystkiego, co służyć ma do wznoszenia, urządzania i utrzymywania w ruchu przedsiębiorstw zdrojowych; 4) należałoby także wyjednać rozporządzenie wszystkich krajowych Dyrekcyi kolejowych, względnie c. k. Ministerstwa kolei żelaznych, mocą którego wszelkie wysyłki do zdrojowisk i uzdrowisk kierowanoby zawsze najkrótszą i najtańszą

drogą, i odstawiano w jaknajkrótszym czasie do miejsca przeznaczenia i to nawet wtedy, gdy przez wysyłającego nie został podany kierunek drogi, względnie nie został zastrzeżony czas dostawy.

Sprawą nader ważną jest pomoc finansowa dla właścicieli przedsiębiorstw zdrojowych i ułatwianie im kredytu.

Na pomoc materyalną kraju liczyć można tylko w wyjątkowych okolicznościach. W każdym razie zasługują na nią przedsiębiorstwa zdrojowe co najmniej w tej samej mierze, w jakiej z niej korzystają inne przedsiębiorstwa przemysłowe. Należałoby więc przedewszystkiem: 1) postawić zdrojowiska i uzdrowiska w rzędzie przedsiębiorstw przemysłowych, a za takie nie są dziś uważane, 2) przyznać im temsamem pełne prawo do korzystania z krajowego przemysłowego funduszu inwestycyjnego, 3) zwiększyć o odpowiednią roczną kwotę ten fundusz, 4) określić wreszcie i do wiadomości przedstawicieli przemysłu zdrojowego podać warunki, wśród których i pod którymi zdrojowiska i uzdrowiska korzystać mogą z funduszu inwestycyjnego.

Uzyskanie kredytu w instytucyach finansowych krajowych, a nawet pozakrajowych przez właścicieli zdrojowisk, uzdrowisk i samodzielnych zakładów leczniczych w zdrojowiskach i w uzdrowiskach byłoby w wysokim stopniu ułatwione, gdyby pewną gwarancyę spłacenia pożyczki dawał kraj.

Kraj uczynić to jednak może tylko wtedy, jeżeli będzie miał zupełną pewność: 1) że pożyczone pieniądze użyte zostaną istotnie na cele produktywnych inwestycyi, 2) że sposób wykonania zamierzonych robót inwestycyjnych uczyni zadość wymaganiom leczniczym, sanitarnym i technicznym, wreszcie 3) że właściwej władzy zapewniona będzie wszechstronna kontrola przedsiębiorstwa. Powyż-

Czytelnia i sala zebrań w zakładzie Dra A. Chramca w Zakopanem.

sze zabezpieczenia osiągnąć można nader łatwo po zorganizowaniu Krajowej Komisyi Zdrojowej i przyznaniu jej tego stanowiska i tych praw, oraz po włożeniu na nią tych obowiązków, o których była mowa w pierwszej części obecnego sprawozdania. Komisya jako całość stanowiłaby władzę, gwarantującą potrzebę, sposób użycia i spłacalność pożyczki, oddział jej przemysłowy władzę, pośredniczącą do pewnego stopnia wprost między pożyczającym a udzielającym pożyczki.

Pożądaną byłoby wreszcie rzeczą uregulować należycie sprawę opodatkowywania przedsiębiorstw zdrojowych.

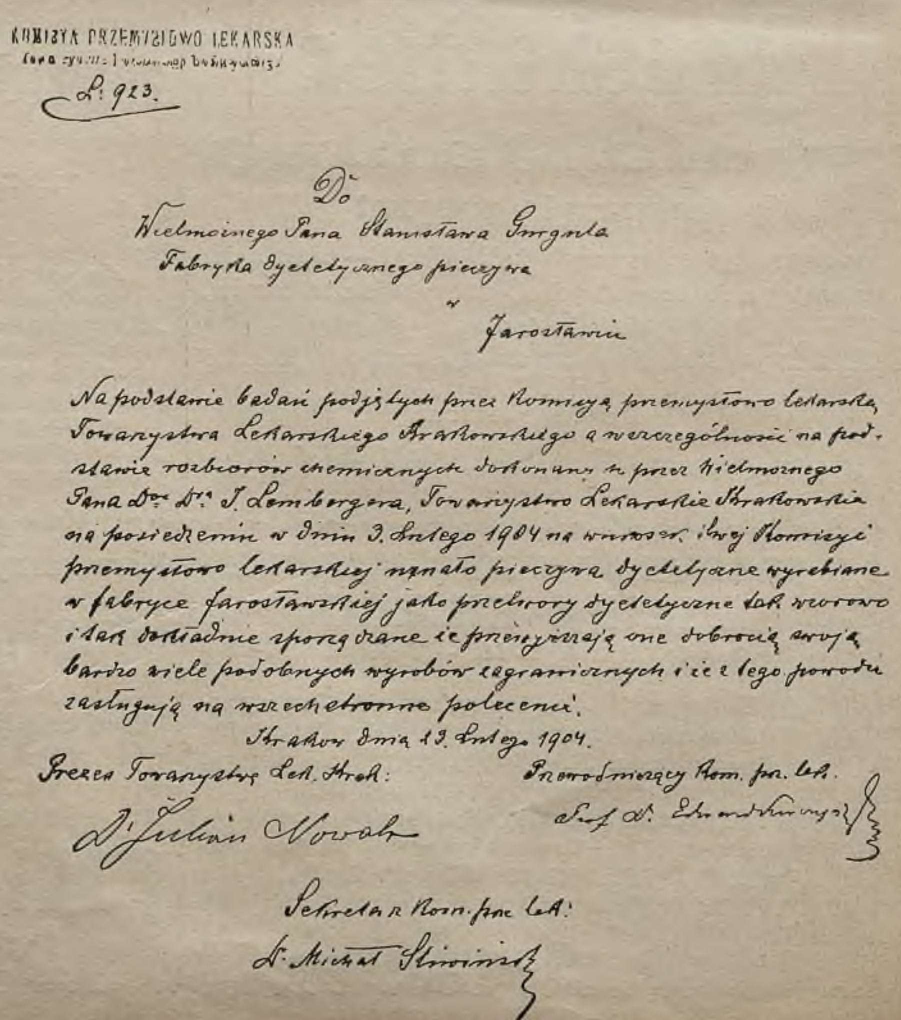
Wszystkie nasze zdrojowiska i uzdrowiska, z jedynym wyjątkiem Zakopanego, odwiedzane są tylko w porze letniej, a właściwy sezon trwa w nich nader krótko, ściśle biorąc zaledwie 5—6 tygodni. Okoliczność tę należy uwzględniać przy nakładaniu podatków i wymierzać podatki domowo-czynszowe i zarobkowe możliwie najniższe. Jest to tembardziej uzasadnione, jeśli się weźmie pod uwagę: 1) że mieszkania, stojąc pustką przez większą część roku, łatwiej i rychlej ulegają zniszczeniu i tracą na wartości, 2) że konserwacya takich domów kosztuje o wiele drożej, aniżeli domów, stale zamieszkałych, 3) że starania o uzyskanie mieszkańców w porze zdrojowej połączone są ze znacznymi kosztami. 4) Każde zresztą zdrojowisko, a więc i właściciele pojedyńczych domów dbać muszą starannie o utrzymywanie wielkiej czystości, o zakładanie i utrzymywanie w należytym stanie ogrodów i spacerów, co w górskich okolicach, a tam leżą przeważnie wszystkie nasze zakłady kąpielowe i klimatyczne, samo przez się jest kosztowne i wymaga niejednokrotnie bardzo wysilonej pracy. Pracę tę opłacać trzeba drogo, gdyż wiele zależy na pospiechu, a robotników dostać zazwyczaj trudno, tembardziej w ostatnich czasach, skutkiem gromadnego wychodźctwa ludności roboczej do Ameryki i do Niemiec.

W wyjątkowych okolicznościach zwalniać by należało pewne zdrojowiska lub uzdrowiska, względnie samoistne przedsiębiorstwa w uzdrowiskach i zdrojowiskach od podatków i to albo zupełnie, albo też w ten sposób, że przedsiębiorca płaci wprawdzie owe podatki, ale kwot tych nie biorą władze skarbowe na swój rachunek, lecz pozostawiają je do dyspozycyi Krajowej Komisyi Zdrojowej, która tworzy z nich fundusz inwestycyjny dotyczącego przedsiębiorstwa. Z funduszu tego opędzać można w danym razie wydatki, poczynione na najpilniejsze racyonalne ulepszenia.

Nowo powstające zakłady zdrojowe i klimatyczne, oraz samoistne zakłady lecznicze, wznoszone w miejscowościach dawniej już czynnych, nowo wybudowane domy i wille powinny być z zasady przez szereg lat wolne od podatku. Przy opodatkowywaniu domów i gruntów, obciążonych pożyczką, należy mieć wzgląd na stopień obciążenia i w stosunku do tegoż wymierzać podatki.

Co do dwóch ostatnich pytań, zamieszczonych w kwestyonaryuszu c. k. Namiestnictwa, to te, wzięte z ogólnego stanowiska, mniejszej są wagi.

Sprawę wszelkich ulg co do opłat, uwolnień od taks i opłat z jakiegokolwiek bądź tytułu pozostawić należy, jako rzecz do pewnego stopnia prywatną, uznaniu właściciela przedsiębiorstwa, względnie uznaniu miejscowej Komisyi zdrojowej. Co do sprawy ubogich, byłoby do życzenia, aby władze polityczne ściśle badały istotną wartość świadectw ubóstwa, przedkładanych im przez wrzekomo ubogich i świadectwa te potwierdzały tylko wtedy, jeżeli ubóstwo interesowanych osób jest istotne i najmniejszej nie ulega wątpliwości.

KOMISYA PRZEMYSŁOWO LEKARSKA

L: 923.

Do

Wielmożnego Pana Stanisława Gorgola

Fabryka dyetetycznego pieczywa

w

Jarosławiu

Na podstawie badań podjętych przez Komisyę przemysłowo lekarską Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego a w szczególności na podstawie rozbiorów chemicznych dokonanych przez Wielmożnego Pana Doc. Dr. J. Lembergera, Towarzystwo Lekarskie Krakowskie na posiedzeniu w dniu 3. lutego 1904 na wniosek swej Komisyi przemysłowo lekarskiej uznało pieczywa dyetetyczne wyrabiane w fabryce jarosławskiej jako przetwory dyetetyczne tak wzorowo i tak dokładnie sporządzane że przewyższają one dobrocią swoją bardzo wiele podobnych wyrobów zagranicznych i że z tego powodu zasługują na wszechstronne polecenie.

Kraków dnia 13. lutego 1904.

Prezes Towarzystwa Lek. Krak.: Dr. Julian Nowak

Przewodniczący Kom. prz. lek.: Prof. Dr. Edward Korczyński

Sekretarz Kom. prz. lek.: Dr. Michał [illegible]

ZAKŁAD LECZNICZY Dra ANDRZEJA CHRAMCA W ZAKOPANEM.

Każdy ustrój żyjący — w przeciwieństwie do tworów nieorganicznych — posiada własność, że swoje objawy życiowe, zależnie od okoliczności, potrafi zmieniać. Na każdą zewnętrzną podnietę odpowiada zawsze odczynem, którego wielkość zależy od jakości podniety i od wrażliwości zadrażnionych komórek — ogólniej narządów. Odpowiednio do granic i warunków, wśród których te odczyny życiowe się pojawiają, wszystkie podniety, nawet konieczne do utrzymania życia, mogą być nietylko źródłem zdrowia i siły, ale w niepomyślnych okolicznościach wywołać mogą stany chorobowe. Ustrój ludzki stara się jednak od podniet podobnych jak najrychlej uwolnić, a czyni to albo przez zniszczenie i odparcie szkodliwych wpływów, wywołanych podnietą, albo przez zastąpienie zagrożonych komórek nowymi, albo też w obronie swego bytu obudwóch tych sposobów używa.

Walka, jaką ustrój stacza z szkodliwymi wpływami niektórych podniet, to c h o r o b a, ostateczne zwycięstwo i uwolnienie się od tych wpływów jest p o w r o t e m d o z d r o w i a, a suma wszystkich współdziałających w tem czynników, dotychczas może jeszcze niezupełnie zbadanych — to s i ł a ż y w o t n a ustroju. Im ta siła żywotna jest większą, tem ustrój ludzki odporniejszy, tem łatwiej i pewniej wychodzi zwycięsko z walki z chorobotwórczymi wpływami, tem prędzej pokona chorobę.

Jeżeli w chorobach ostrych, gorączkowych, wywołanych przez wpływy szkodliwe drobnoustrojów, ta właśnie siła żywotna ustroju rozstrzyga o jego życiu — to w różnych przewlekłych stanach chorobowych utrzymanie tej siły na należytej stopie, oszczędzanie i zwiększanie jej stanowi jeden z najgłówniejszych warunków powrotu do zdrowia.

I rzeczywiście. Nauka lekarska po długich doświadczeniach doszła do tego przekonania, że najlepszym sposobem leczenia różnych chorób przewlekłych a najpewniejszym uniknięcia tychże, to w z m o c n i a n i e u s t r o j u l u d z k i e g o przez zachowywanie prawideł hygieny i p o d d a n i e u s t r o j u p o d w p ł y w t y c h w s z y s t k i c h n a t u r a l n y c h c z y n n i k ó w p o m o c n i c z y c h, które jak woda, powietrze, światło, elektryczność, mięsienie, ćwiczenia gimnastyczne, ruch i spoczynek, odpowiednie żywienie i t. d. w dzisiejszej terapii zdołały sobie zdobyć prawo obywatelstwa, a używanie środków aptecznych ograniczyć tylko do rzadkich bardzo wypadków.

Jest rzeczą zrozumiałą, że aby odpowiedzieć zupełnie tym wymogom dzisiejszego sposobu leczenia, potrzeba na to dwóch koniecznych warunków, a mianowicie odpowiednich miejscowości, bogato z natury już uposażonych w różne czynniki lecznicze i odpowiednio w tych miejscowościach urządzonych zakładów leczniczych.

Z a k o p a n e p o s i a d a z a l e t y p i e r w s z o r z ę d n e j s t a c y i k l i m a t y c z n e j tak z powodu swego wysokiego położenia (850 m. n. p. m.), jak nie mniej z powodu swego c z y s t e g o, b o g a t e g o w o z o n, a w o l n e g o o d w s z e l k i c h z a r a z k ó w p o w i e t r z a. Dodatnim czynnikiem, wypływającym z wysokiego położenia Zakopanego, jest również r o z r z e d z e n i e p o w i e t r z a, które powoduje głębsze i wolniejsze oddechy, wzmacnia mięśnie oddechowe i rozszerza kla-

tkę piersiową. Ułatwienie czynności oddechania ułatwia wydzielanie kwasu węglowego, a ta znowu okoliczność nie zostaje bez ważnego wpływu na czynność krążenia krwi i poprawę jej składu. Jest również rzeczą na podstawie licznych spostrzeżeń należycie stwierdzoną, że po dłuższem pobycie w Zakopanem zwiększa się ilość ciałek krwi czerwonych i barwnika krwi — czynność przeróbki pierwiastków zostaje podniesioną, a z powodu korzystnego wpływu wszystkich wymienionych czynników i pobudzenia łaknienia poprawia się znakomicie odżywienie całego ustroju.

Wobec takich warunków zrozumiałem było dążenie prof. Chałubińskiego nietylko spopularyzowania Zakopanego w najszerszych kołach i urządzenia w niem dogodnych schronisk letniego wypoczynku, ale zarazem stworzenia wielkiego zakładu leczniczego. Prof. Chałubiński pragnął zakładu, któryby był w stanie spożytkować jak największą sumę onych warunków z jednej strony, a wymogów najnowszego lecznictwa, dogodności życia i potrzeb towarzyskich z drugiej, słowem — zakładu, któryby będąc na wielką skalę sanatoryum, nie zapoznawał jednocześnie odpowiednich postulatów życia towarzyskiego i potrzeb schroniska zarówno letniego, jak zimowego dla szerokich warstw ludności o różnych zasobach majątkowych, pragnącej znaleźć w kraju swojską Szwajcaryę.

Pod światłym kierunkiem Wielkiego Twórcy Zakopanego rozpoczął Dr Chramiec budowę swego zakładu w roku 1886 i otworzył go na razie w tak ciasnych rozmiarach (1 czerwca 1887), że zaledwie 47 osób mogło w nim się wówczas pomieścić.

Jedenaście lat trwała budowa zakładu, lecz jest on dziś największym zakładem leczniczym w kraju — a i za granicą nie wiele większych spotkać można — i równocześnie pomieścić jest w stanie 250 osób.

Zakład leży w obszernym parku, w najpiękniejszej dzielnicy Zakopanego, Chramcówkami zwanej, z przepięknym widokiem na Tatry, zasłonięty ze wszech stron od wiatrów i na działanie słońca wystawiony.

Park zakładowy, składający się z wysokopiennego lasu świerkowego i ogrodu kwiatowego, ze starannie urządzonemi ścieżkami, altankami, placami do gier i zabaw towarzyskich (jak kręgielnia, lawn-tennis, krokiet, gimnastyka i t. p.), daje miłe schronienie w gorące dni letnie i pozwala spędzać chorym dzień cały na powietrzu wolnem od pyłu, a pełnem balsamicznej woni drzew iglastych i kwiatów.

Nadto zakład położony jest tuż obok blisko milowej alei świerkowej o łagodnem wzniesieniu, prowadzącej przez Kuźnice i Jaszczurówkę w głąb Tatr, do ich niezliczonych i wspaniałych dolin, potoków i szczytów.

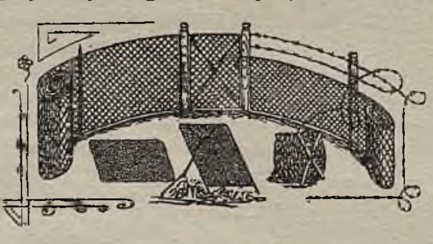
Na zakład składają się:

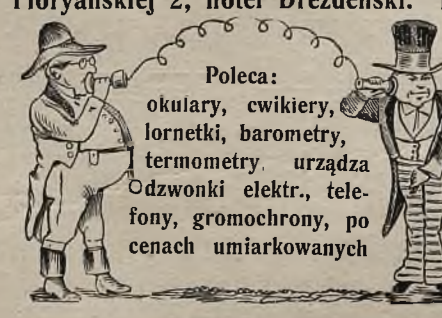
1. Większych rozmiarów budynek, mieszczący w sobie 86 pokoji gościnnych, salę do zabaw i czytelnię, dwie sale stołowe, salę bilardową i biura.

2. Dwa pawilony piętrowe w parku: (dom dyrektora i dom „pod Matką Boską"), budowane w stylu zakopiańskim i urządzone z komfortem.

3. Kryta werenda, 100 metrów długa, a 8 metrów szeroka, od strony południowej cała oszklona, z innych zakryta pełnemi ścianami. Jest ona zwłaszcza w dni słotne i śnieżne, lub wieczorami w lecie, wygodnem miejscem do przechadzek i umożliwia leczącym się w zakładzie ciągłe przebywanie na powietrzu, chroniąc ich od zimna, wiatru i wilgoci.

4. Werenda przy gmachu głównym ze szklannym

dachem, zwrócona ku południowemu zachodowi, doskonale wystawiona na działanie promieni słonecznych.

5. Łazienki w parku świerkowym, obejmujące dwadzieścia oddzielnych kabin kąpielowych, urządzonych wzorowo, wielką salę do natrysków i salę gimnastyczną. Łazienki zaopatrzone są należycie we wszystkie przyrządy, używane w wodolecznictwie i do przyrządzania kąpieli sztucznych — posiadają nadto ogrzewanie centralne i elektryczne oświetlenie.

6. Kaplica, w której codziennie odprawia Mszę świętą kapelan zakładowy.

7. Zabudowania gospodarskie, na obszernym dziedzińcu, od strony północnej zakładu położone, jak kuchnia, spiżarnia i t. d.

Wszystkie te budynki, z przeważną częścią pokoji, zwróconych do słońca, tworzą zakład, stojący oddzielnie, zdala od zabudowań sąsiednich. Zakład jest ścisłym internatem, bo tylko taki może odpowiedzieć swemu zadaniu leczniczemu.

Pomnik prof. T. Chałubińskiego w parku Dra A. Chramca w Zakopanem.

Przybywający do zakładu znajdzie w nim niemal wszystko, co może zająć czas człowieka inteligentnego, a internat krępuje mieszkańców jego tylko o tyle, o ile lekarz uważa, że uregulowanie czasu spoczynku, przechadzek i systematycznego sposobu życia jest nieodzownem w leczeniu powierzających się jego pieczy chorych.

Biblioteka z 2500 tomów złożona, niemal wszystkie polskie dzienniki, kręgielnia, bilardy, fortepian, czwartkowe zebrania towarzyskie przy muzyce zapełniają mile czas wolny od leczenia.

Pokoje gościnne są urządzone w ten sposób, aby leczący się w zakładzie miał w mieszkaniu nietylko to, czego potrzebuje koniecznie, ale także, aby mieszkanie jego było miłem, wygodnem i przyjemnem.

Zajmować można pokoje pojedynczo, albo też apartament z dwu lub więcej pokoji złożony.

Zakład ma własny wodociąg, kanalizacyę,

oświetlenie elektryczne i centralne ogrzanie parą o nizkiem ciśnieniu.

Zakład istnieje lat 17; przez czas ten zdołał zjednać sobie licznych zwolenników w swiecie lekarskim i w szerokich kołach publiczności. Liczba osób 53 w pierwszym roku istnienia zakładu rośnie już w roku następnym do 119, a po latach piętnastu dosięga 578 osób w przeciągu jednego roku, szukających w zakładzie wypoczynku i powrotu do zdrowia. Na załączonej tablicy ruchu chorych uwidocznioną jest frekwencya od początku istnienia zakładu aż do chwili obecnej. Jest ona, jak na nasze stosunki, bardzo liczną — 6917 osób przesunęło się dotąd przez zakład! Osoby, które w zakładzie przebywały, ugrupowane są tu według cierpienia, z powodu którego przybywały. Liczba zdrowych stanowi niespełna 20% ogólnej liczby, co dowodzi, że w zakładzie przebywają prawie wyłącznie osoby dla leczenia się; okoliczność ta nadaje też zakładowi wybitny charakter zakładu leczniczego.

Znaczenie zakładu, jego zbawienna działalność została niejednokrotnie podniesioną w różnych pismach. Zakład, oprócz wdzięczności u chorych, zyskał sobie, dzięki umiejętnemu i uczciwemu kierownictwu, dobre imię we wszystkich dzielnicach naszego kraju, a nawet i za jego granicami. Znakomity lekarz, ś. p. Dr Władysław Florkiewicz, znawca stosunków zakopiańskich, w opisie Zakopanego jako stacyi klimatycznej, wypowiada na podstawie zrobionego przez siebie doświadczenia takie zapatrywanie o zakładzie Dra Chramca:

„Ogólne uznanie, jakiego używa zakład Dra A. Chramca, zarówno wśród społeczeństwa, jak i świata lekarskiego polskiego, zawdzięcza on rozumnej działalności kierownika swojego i tegoż usilnym staraniom o zadosyćuczynienie tak leczniczym, jak i dyetetycznym zadaniom zakładu oraz prawdziwie humanitarnemu poczuciu obowiązków".

Ruch chorych w Zakładzie leczniczym Dra Andrzeja Chramca w Zakopanem
od roku 1887 do 1903.

	W roku:	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	Razem	
Choroby nerwowe	Wiąd rdzenia	2	8	7	6	8	6	11	6	4	7	11	9	8	5	3	4	2	107	1709
	Padaczka		1	1		1		2		1			1	1		1			9	
	Maciennictwo	6	24	21	20	38	39	45	24	35	51	48	36	44	38	47	45	58	619	
	Rozdrażnienie mózgo-rdzeniowe	1	7	4	1	2	1		3	4	18	39	62	58	68	71	124	136	599	
	Drżączka porażenna		1		2	1			1			1	1		1	1			9	
	Pląsawica			2	3	4			3	4	5	6	3	2	1	1			34	
	Migrena	1	9	11	16	13	15	18	15	21	18	27	12	10	9	8	7		210	
	Choroba Bazedowa	2		6	5	11	10	8	7	14	9	10	6	7	6	9	4	3	122	
Choroby narządu krążenia	Zrosty i płyn osierdzia				2	1	1		1	3	4	2	7	3	4	3	3	2	36	160
	Otłuszczenie serca			1	1	2	1		1	1	9	11	14	10	11	8	6	8	84	
	Stwardnienie tętnic				1	3			6	2	3	7	11	3	2	3	2	2	40	
Choroby narządu oddechowego		8	21	43	56	58	61	46	72	98	78	48	38	24	30	22	28	37	808	
Choroby narządu pokarmowego		36	18	26	48	79	75	91	84	132	96	122	104	116	96	88	101	96	1398	
Choroby narządu moczowego	Choroby Brighta		1	4	3	2	8	11	2	1	3	7	2	4	3	9	3	4	67	210
	Mocznica				1	1				1			1					0	4	
	Nieżyt pęcherza			3	7	16	5	6	7	10	9	7	10	12	17	16	11	3	139	
Choroby narządu ruchu	Gościec wstawowy		2	7	11	10	10	16	9	12	11	17	16	10	24	18	13	17	193	392
	Gościec mięśniowy				2	7	8	3	6	6	7	5	4	8	3	4	6	8	77	
	Dna				1	3	2	1		2	5	3	4	7	16	12	1	2	59	
	Krzywica			2	1	4		14	3	1	3	7	4	6	3	4	1	0	53	
Choroby ogólne	Zimnica			11	8	6	10	16	11	5	9	18	34	37	60	50	67	71	413	
	Niedokrwistość i blednica	1	3	15	18	28	24	22	30	32	42	38	59	60	46	38	41	32	528	
	Zołzy			1		3	7	1	7	7	3	7	4	7	8	9	7		72	
	Moczówka cukrowa			2		4	2	5	3	2	10	7	5	4	9	8	3		64	
Zdrowych		6	24	45	50	80	71	75	86	85	80	70	79	102	93	98	101	159	1304	
Razem		53	119	212	263	386	356	391	388	483	480	518	526	543	553	530	578	538	**6917**	

Sprawozdania i streszczenia.

Wydział zdrojowisk warszawskiego Towarzystwa hygienicznego odbył dnia 18-go maja b. r. posiedzenie, na którem Dr. Tchórznicki odczytał referat w sprawie frekwencyi u wód krajowych. Było to sprawozdanie z odpowiedzi, nadesłanych na kwestyonaryusz, rozesłany w roku zeszłym. Kwestyonaryusz obejmuje 9 miejscowości w Królestwie, 4 na Litwie i 10 w Galicyi. W Królestwie liczba kuracyuszów wzrosła z 13.743 w r. 1899 do 19.941 w r. 1903, na Litwie wzrost w tym samym czasie wynosił 8.598, zamiast 7.662. W Galicyi przyrost był jeszcze większy.

Liczby te są nie bardzo ścisłe wobec braku jakiejkolwiek systematycznej regestracyi w naszych uzdrowiskach i zdrojowiskach. Taka zaś regestracya nalezy dziś do najpilniejszych potrzeb balneologii krajowej. W każdym razie widzimy jednak, że nawoływania lekarzy do popierania miejscowości krajowych bezwarunkowo robią swoje. Możemy mieć nadzieję, że wprowadzane z rokiem każdym ulepszenia niemało się do tego przyczynią. Na zakończenie autor sformułował pewne propozycye: 1) ażeby każda miejscowość wysyłała co rok za granicę delegata lekarza dla zapoznawania się z urządzeniami u źródeł odpowiednich; 2) ażeby delegaci ci odbywali narady wspólne i obmyślali przepisy, obowiązujące źródła krajowe; koło każdego zdrojowiska powinno powstać

kółko protektorów, opiekujących się dawną miejscowością. Po referacie Dra Tchórznickiego załatwiono kilka spraw pomniejszych. P. Albrycht z Kazimierza nad Wisłą nadesłał ofertę co do urządzenia wzorowego letniska na nabytych przez siebie gruntach. Przewodniczący Dr. Dobrzycki poinformował zebranych o wynikach wycieczki do Pieskowej Skały, zaznaczając wysoką wartość hygieniczną tej miejscowości. Wreszcie odczytano list Dra Grabowskiego w sprawie wycieczki do Buska i udziału w jubileuszu Dra Majkowskiego.

Wiadomości bieżące.

Namiestnik w Krynicy. Dnia 12 maja b. r. doszedł do skutku zamierzony przyjazd E. hr. A. Potockiego do Krynicy. Po wysłuchaniu Mszy św. w kościele zakładowym rozpoczął Namiestnik w towarzystwie radcy dworu Dra J. Merunowicza, lekarzy i członków Komisyi zdrojowej zwiedzanie zakładu — poczem przyjął deputacyę pań krynickich, obywateli, przedstawicieli gminy ruskiej i gminy wyznaniowej żydowskiej. Najważniejszym punktem programu pobytu Namiestnika było posiedzenie Komisyi zdrojowej, w którym wzięli udział oprócz Namiestnika radca dworu Dr. J. Merunowicz, radca namiestnictwa i starosta Jarosz, zarządca zdrojowy Grabowski, lekarze Dr. Aronsohn, Dr. Gercha, Dr. Koppf, Dr. Kmietowicz, Dr. Lorentski, Dr. Skórczewski, Dr. Wąsowicz, a z obywateli M. Klimczyk. Przedmiotem głównym narad były zamierzone inwestycye krynickie, jak budowa nowych łazienek borowinowych i zakładu hydropatycznego, sprawa poszukiwania za wodą dla łazienek mineralnych za pomocą głębokich wierceń, plan regulacyjny dla Krynicy, sprawa podziału terytoryalnego zdrojowiska od gminy i wcielenia obszaru dworskiego do nowo otworzonej gminy „Krynica-Zdrój". Z toku obrad, w których kilkakrotnie zabierał głos E. hr. A. Potocki, widocznem było nadzwyczaj życzliwe i obywatelskie zajęcie się tymi najżywotniejszemi sprawami Krynicy rządcy naszego kraju. Namiestnik okazał nadto doskonałą znajomość spraw Krynicy i jej potrzeb, co należy poczytać za zasługę referentowi Krynicy, radcy dworu Drowi Merunowiczowi. Nie ulega wątpliwości, że przy znanej energii Namiestnika, który nie bacząc na trudy, chciał się

Kościół rzymsko-katolicki w Krynicy.

osobiście przekonać, o ile potrzeba rozszerzenia zakładu i omawiane już od dłuższego czasu ulepszenia w Krynicy są uzasadnione i konieczne — będą one już w czasie najbliższym wprowadzane w życie.

Dr. Zenon Pelczar, były długoletni lekarz zakładowy w Truskawcu i tamże stale praktykujący przez lato, został mianowany przez Namiestnictwo prezesem Komisyi zdrojowej w Truskawcu.

Therapia Palace Dra H. Ebersa w Cirkwenicy, nadmorska stacya klimatyczna i zakład hydropatyczny, dzięki umiejętnemu kierownictwu i znakomitym wynikom leczniczym potrafił sobie zjednać ogólne i zasłużone uznanie, jakkolwiek dopiero przed trzema laty rozpoczął swoją działalność. Dlatego przykre wrażenie uczynić musiała wiadomość, że temu polskiemu obecnie zakładowi grozi niebezpieczeństwo przejścia w inne, prawdopodobnie niemieckie ręce. Mianowicie arcyksiążę Józef, właściciel Cirkwenicy, zamierza sprzedać zakład, pozostawiając jednak prawo pierwszeństwa kupna Drowi Ebersowi, który znaczne sumy już włożył, by zakład ten postawić na należytej stopie. W sprawie tej odbyło się w Krakowie 6-go maja zebranie złożone z przedstawicieli prasy i wybitnych lekarzy, na którem podnoszono konieczność utrzymania „Therapii“ w polskich rękach ze względu na dobro naszych chorych, dla których otoczenie swojskie, język i zwyczaje rodzime stanowią często bardzo ważny czynnik pomocniczy w leczeniu. Ze względu na trudności, jakieby napotkać mogło wynalezienie w kraju w obecnej chwili większego kapitału na kupno zakładu, byłoby bardzo pożądanem, aby powstać mogło polsko-kroackie towarzystwo akcyjne, któreby zakład nabyć mogło i pozostawiło jego kierownictwo w dotychczasowych rękach.

W Zakopanem w miejsce dotychczasowego komisarza rządowego, p. Tadeusza Piątkiewicza, który został przeniesiony do Przemyśla, ma przyjść na sezon komisarz powiatowy p. Kazimierz Madurowicz z Jasła. — Nowe ulice, Marszałkowska i Sienkiewicza, około których roboty idą w raźnem tempie, będą na koniec czerwca b. r. oddane do użytku publicznego.

Schronisko przy Morskiem Oku. Władysław hr. Zamoyski z okazyi zamierzonej budowy schroniska przy Morskiem Oku złożył oświadczenie na ostatniem posiedzeniu Wydziału Towarzystwa Tatrzańskiego, że gotów jest dać swoją porękę dla pożyczki, którąby Towarzystwo zniewolone było zaciągnąć na budowę schroniska.

Tym czynem obywatelskim właściciela Zakopanego sprawa budowy schroniska zostaje ostatecznie załatwioną i weźmie zapewne pożądany obrót. Jest rzeczą niepodlegającą żadnej wątpliwości, że w obecnych warunkach Towarzystwo Tatrzańskie przystąpi niezwłocznie do wystawienia murowanego i obszernego budynku, któryby osłaniał turystów nietylko od zimna i deszczów, ale i zapewniał im konieczne wygody.

Z Ojcowa donoszą nam, że oprócz dwóch hoteli dworskich i hotelu „Pod złotą górą“ p. Musiałka, będzie wkrótce otwarty pensyonat p. Czajkowskiej w willi „Reduta“ na drugim końcu Ojcowa. Pensyonat obejmie w tym roku wielką salę dawnej mleczarni dworskiej, gdzie będzie równie urządzony *table d'hôte.*

Restauracya i kawiarnia p. Sochy, w domu Kopczyńskiego, ma być też wkrótce otwarta, razem więc z dwoma restauracyami hotelowemi i jedną zakładu leczniczego, będzie tu pięć jadłodajni tego lata. Takie współzawodnictwo powinno wyjść na dobre gościom.

„Bazar warszawski“ w domu Zawiszy został w tych dniach otwarty.

Płockie kolonie letnie wysłały dnia 25 maja statkiem parowym 44 dzieci do Ciechocinka na kuracyę.

Reim i Spółka

KRAKÓW, Rynek 37, Linia A-B,

polecają:

LAWN-TENNIS, Krokiety, Kule i Kręgle. — Hamaki, Piłki gumowe, Piłki nożne. Huśtawki ogrodowe, Przyrządy gimnastyczne, — Przybory do rybołowstwa.

Necesery, Flaszki i Kubki do podróży, Wanny i Miednice gumowe, Gąbki, Pantofelki, Kapelusze do kąpieli. LAKIERY, KREMY i PASTY do bucików. Środki do czyszczenia plam. LAKIERY na kapelusze.

PERFUMY, MYDŁA, PUDRY z pierwszorzędnych fabryk. — Wody kolońskie, Wody toaletowe, Środki kosmetyczne, Szczotki, Grzebienie i Lusterka.

Nowe cenniki na żądanie darmo i opłatnie.

PENSYONAT LECZNICZY DLA DZIECI

JULII BENONI DOBROWOLSKIEJ

W ZAKOPANEM

Jagiellońska w. „NIECZUJA“

otwarty cały rok.

W RABCE

willa „STARA KOLONIA“

otwarty na sezon letni.

Bolesław Mikuliński, krawiec męski

dostawca uniformów dla PP. Urzędników c. k. kolei Państwowej, poleca P. T. Publiczności swój

Magazyn i Pracownię Sukien męskich

we Lwowie, ul. Batorego L. 12.

Na każdą porę roku otrzymuje wielki wybór materyi z pierwszorzędnych fabryk. Wykonuje wszelkie suknie jak najstaranniej podług najnowszej mody, po cenie umiarkowanej.

PENSYONAT Leona i A. B. STĘPOWSKICH

dla niemych, głuchoniemych i niedołężnych dzieci,

usuwa wszelkie wady w mowie.

18-letnia praktyka. — Metoda własna.

Kraków, ulica Długa L. 13, II. piętro.

KRYNICA

Zarząd świeżo przez nowonabywcę odnowionego i z wszelkim komfortem urządzonego

Hotel-Pension Karolówka

zawiadamia Szanowną Publiczność,

że ma zawsze pokoje dla przejezdnych gości od 2 koron za dobę oraz, że w czasie od 15 maja do 30 czerwca i począwszy od 1 września, ceny dla pensyonaryuszów są o 25% zniżone.

Fortepian, wypożyczalnia książek i gry towarzyskie na miejscu w hotelu.

SAPOMENTHOL

nagrodzony dyplomem honorowym i złotym medalem na wystawach międzynarod. w Paryżu i Londynie 1901, Marsylii 1902.

(Maść Sapomentholowa)

nacieranie ból uśmierzające wyrobu **Eugeniusza Matuli**, aptekarza **w Radomyślu** koło Tarnowa.

Maść ta, z najlepszym skutkiem używana w cierpieniach reumatycznych, gośćcowych, nerwobólach itp., poleca się jako środek zewnętrzny, szybko działający!

Sposób użycia: miejsce zbolałe naciera się 2—3 razy dnia, poczem się je owija watą lub flanelą.

Ekspedyowaną bywa tylko w słoikach oryginalnych po cenie Kor. **1·40** i większych po **5** Kor.

Broszury i próbki dla WPP. Lekarzy na żądanie franko, przesyła **Apteka Eugeniusza Matuli, Radomyśl koło Tarnowa.**

Składy we wszystkich aptekach.

Lwów TAPETY

A. KRZYSZTOFOWICZ

HOTEL GEORGA

STORY ŻALUZYE.

Wzory wysyła opłatnie.

Dr. Otokar Lang
ordynuje jak w latach poprzednich
W RABCE.

Dr. E. Damański
ordynuje
jak w latach poprzednich
W IWONICZU.

C. K. ZAKŁAD WODOLECZNICZY
W KRYNICY
Radca Ces. **Dr. H. Ebers**
kierownik c. k. Zakładu wodoleczniczego
ordynuje jak lat ubiegłych.

B. asystent Uniwersytetu Jagiellońskiego
Dr. Julian Staniszewski
lekarz zakładowy
ordynuje jak w latach poprzednich
W IWONICZU.

Dr. M. Cercha
ordynować będzie jak w latach poprzednich
od 1-go czerwca
w Krynicy (domek szwajcarski).

W RYMANOWIE
ordynuje jako lekarz zakładowy
Dr. Eugeniusz Wajgiel.

Dr. Franciszek Wobr
ordynuje jak lat poprzednich jako lekarz zakładowy od 1 maja do 15 września
w Cieplicach trenczyńskich,
a od połowy września do 1 maja **w Lussinpiccolo,**
i udziela wszelkich wyjaśnień.

Dr. Tymoteusz Piotrowski
ordynuje jak w latach ubiegłych jako lekarz zakładowy
w Żegiestowie.

Dr. Edmund Supiński
b. I-szy sekundaryusz krajowego szpitala w Krakowie
ordynuje, jak w latach poprzednich, jako lekarz zakładowy
W RABCE.

We Franzensbadzie
ordynuje jak w latach poprzednich
Dr. Józef Zeitner
willa „Stadt Paris" 4.

Dr. Zygmunt Wąsowicz
ordynuje od 15-go maja jak w latach poprzednich
W KRYNICY.

SANATORYUM DLA CHORYCH PIERSIOWO
Dra K. DŁUSKIEGO w Zakopanem

otwarte przez cały rok. — Wspaniały widok na Tatry. — Lasy świerkowe. —

Wystawa wszystkich pokoi południowa.

Obszerne leżalnie dla leczenia klimatycznego.

Wzorowe urządzenia pod względem hygieny.

Oświetlenie elektryczne.

Kanalizacya, windy, kąpiele i natryski

— Ogrzewanie — centralne.

Wodociąg zimnej i gorącej wody na wszystkich piętrach

Ceny umiarkowane.

Powozy na zamówienie do pociągów.

Poczta, telefon i telegraf w Zakładzie.

Czcionkami drukarni Związkowej w Krakowie, pod zarządem A. Szyjewskiego.